

EKOLOGIK KONSEPSIYALAR ASOSIDA TALABALARNI TABIAT BILAN TANISHTIRISH

Andijon davlat pedagogika instituti
Maktabgacha ta'lim metodikasi kafedrası v.b dotsenti
Madumarov Bekzodbek Yoqubjonovich

Doi: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15227027>

Kalit so'zlar: tabiat, ekologik bilim, falsafiy ekologik konsepsiyalar, ekologik madaniyat, ekologik mas'uliyat, ekologik tarbiya, estetik tarbiya.

Inson hayotining barcha sohasi tabiat bilan chambarchas bog'liqdir. Tabiat–bu nafaqat inson hayotining sohasi, balki insoniyatning o'zgarib turadigan yashash muhiti ham hisoblanadi. Jamiyat rivojining hozirgi bosqichida atrof-muhit sohasidagi ta'lim masalasi alohida ahamiyatga ega. Global ekologik muammolar avj olgan bugungi sharoitda odamlarga tabiatni bolalikdan himoya qilishni o'rgatish kerak, chunki atrof-muhit bilan bog'liq ko'plab qiyinchiliklar har bir inson uchun notanish emas. Bular havo va suvning ifloslanishi, global isish va kislotali yomg'ir, issiqxona effekti va biologik xilma-xillikning pasayishi, o'rmonlarning yo'q qilinishi va qattiq maishiy chiqindilar muammosi kabi boshqa ko'plab holatlar. Muammoning mohiyatini o'rganib chiqsangiz, aksariyat ekologik falokatlarning odamlarning aybi bilan sodir bo'layotganligini anglashingiz mumkin, demak, uni to'xtatish faqat bizning qo'limizda.

Mustaqillik yillarida mamlakatimizda barcha jabhalar qatorida ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish shuningdek tabiiy resurslardan oqilona foydalanish sohasida to'laqonli huquqiy-me'yoriy baza yaratildi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Konstitusiyasi, "Tabiatni muhofaza qilish to'g'risida"gi, "Ta'lim to'g'risida"gi qonunlar hamda Kadrlar tayyorlash milliy dasturi, shuningdek, boshqa qator hujjatlar ekologik ta'lim tarbiya tizimining huquqiy asosini tashkil etishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ta'kidlash joizki, "Tabiatni muhofaza qilish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonunining 4-moddasida tabiatni muhofaza qilish maqsadlariga erishish uchun barcha turdagi ta'lim muassasalarida ekologiya fanini o'qitishning majburiyiligi ta'minlash mustahkamlab qo'yilgan. Shubhasiz, atrof-muhit musaffoligiga erishish va ekologik muammolarning oldini olishda aholining, ayniqsa, o'sib kelayotgan yosh avlodning ekologik madaniyatini oshirish muhim ahamiyatga ega[1].

Maktabgacha ta'lim muassasalarida tashkil etiladigan tabiat burchaklari talabalar uchun muhim amaliy tajriba maydoni hisoblanadi. Ular bolalarni tabiatdagi hayot jarayonlari bilan tanishtirishda mazkur burchaklardan foydalanish texnologiyasini o'rganadilar. Olimlarning fikricha, maktabgacha ta'lim muassasalarida tarbiyalanayotgan bolalar turli jonzotlar va o'simliklarni parvarishlaganidan so'ng ularning kayfiyati ko'tarilib, ma'naviy ozuqa oladilar[2]. Shuningdek, talabalar o'simlik va hayvonlarning hayot sikllarini kuzatish, ularga parvarish ko'rsatish bilan birgalikda turli tajribalar o'tkazish orqali amaliy faoliyatni shakllantiradilar. Bolalar uchun quvnoq o'yinlar, tajribalar orqali tabiat burchaklarida turli ekosistemalar haqida tushunchalar beriladi, bu esa ularning kuzatuvchanligi va qiziqishini sezilarli darajada oshiradi.

Maishiy chiqindilar bilan ishlash madaniyati ekologik tarbiyaning muhim qismi bo'lib, talabalar chiqindilarni saralash va qayta ishlash usullarini o'rganadilar. Ular chiqindilarning tabiatga yetkazadigan zarari, ayniqsa plastik, organik va metall chiqindilarning ta'siri haqida tushunchalarga ega bo'ladilar. Bu jarayonda qayta ishlashning samarali usullari va bolalar uchun maxsus mashg'ulotlar tashkil etish usullari o'rgatiladi. Shuningdek, talabalar chiqindilardan badiiy buyumlar tayyorlash orqali bolalarning ijodiy qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradilar. Chiqindilardan ikkinchi marta foydalanish orqali ular tabiatni asrashning turli yo'llarini ko'rsatib beradilar.

Kuzatuv va tadqiqot qobiliyati bolalarda aniq fanlarga qiziqish uyg'otishda muhim ahamiyatga ega. Talabalar bolalarni tabiatdagi o'zgarishlarni kuzatishga jalb qilish uchun turli mavsumiy kuzatuvlar tashkil qiladilar. Ular yilning turli fasllarida tabiatda sodir bo'ladigan

o'zgarishlar haqida ma'lumot beradilar. Kuzatuvlarni to'g'ri tashkil etish bolalarda mantiqiy va tahliliy fikrlashni rivojlantiradi. Shuningdek, talabalar bolalar bilan turli oddiy tajribalar o'tkazib, ularning ilmga bo'lgan qiziqishini oshiradilar. Bu jarayonda bolalar tabiatdagi tabiiy bog'liqliklarni tushunib yetib, atrof-muhit bilan yaqinroq tanishadilar va uni muhofaza qilishga rag'batlanadilar. Misol uchun, "Yangi O'zbekiston" istirohat bog'ida zamonaviy qiyofadagi chiqindi qutilari hamda Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligi tashabbusi bilan bu yerda har bir turdagi chiqindilarning qancha vaqtda parchalanishi aks ettirilgan eko-burchak tashkil etildi[3]. Shu orqali chiqindilarni halokatlik ta'siri haqida keng tushuncha olish mumkin bo'ladi.

Talabalarni ekologik konsepsiyalar bilan tanishtirishda elektron ta'lim resurslarining o'rni kattadir. www.eco.uz saytining asosiy maqsadi-ekologik bilimlarni jamoatchilik orasida tarqatish, ekologik muammolarni yoritish va ularning yechimlari bo'yicha amaliy tavsiyalar berishdan iborat. Saytning vazifalari quyidagilardan iborat:

Sayt ekologik tarbiyaga oid ma'lumotlarni keng ommaga taqdim etib, ekologik madaniyatni rivojlantirishga xizmat qiladi. Ekologik faoliyat haqidagi ilmiy va amaliy maqolalar, videomateriallar orqali ekologik muammolarning muhim jihatlarini tushuntirishga yordam beradi. Saytda O'zbekistonda qabul qilingan qonunlar va meyoriy-huquqiy hujjatlar bilan tanishish mumkin. Aholining qonunchilikda belgilangan ekologik huquqlari va majburiyatlari haqida axborot beriladi. Iqlim o'zgarishi, suv resurslarini boshqarish, chiqindilarni qayta ishlash kabi yo'nalishlarda ilmiy yangiliklarni taqdim etish.

www.eco.uz sayti turli yo'nalishlardagi ma'lumotlarni o'z ichiga oladi. Uning asosiy bo'limlari quyidagilardan iborat:

1. Ekologik ta'lim va tarbiya

Bu bo'limda ekologik ta'limni rivojlantirish bo'yicha dasturlar, maktab va oliy ta'lim muassasalari uchun o'quv materiallari, interaktiv mashg'ulotlar va amaliy usullar haqida ma'lumotlar taqdim etiladi.

Maktabgacha ta'lim-bolalarda ekologik ongni ilk bosqichdan shakllantirish usullari haqida ma'lumot.

Umumta'lim maktablari-ekologik fanlar bo'yicha darslar, qo'shimcha mashg'ulotlar va loyihalar.

Oliy ta'lim-talabalar uchun ilmiy maqolalar va amaliy faoliyat yuritish bo'yicha qo'llanmalar.

2. Ekologik qonunchilik

Ushbu bo'limda ekologik huquqiy hujjatlar, qonunlar va xalqaro shartnomalar yoritilgan. Aholi o'z huquq va majburiyatlarini to'g'ri tushunib, ekologik meyorlarga amal qilishni o'rganadi.

O'zbekiston Respublikasining ekologik qonunlari.

Atrof-muhitni muhofaza qilishga qaratilgan xalqaro hujjatlar.

Chiqindilarni boshqarish, suv va havo resurslarini himoya qilish bo'yicha qonunlar.

3. Ekologik muammolar va ularning yechimlari

Bu bo'limda sayyoramizdagi muhim ekologik muammolar, jumladan, iqlim o'zgarishi, bioxilma-xillikning yo'qolishi, havo va suv ifloslanishi masalalari yoritiladi. Bunda O'zbekistondagi ekologik vaziyat haqida ham to'liq ma'lumotlar taqdim etiladi.

Iqlim o'zgarishi va uning oqibatlari.

Suv resurslari va ulardan samarali foydalanish.

O'simlik va hayvonot dunyosi himoyasi.

4. Innovatsion texnologiyalar va eko-loyihalar

Saytda ekologik innovatsiyalar va eko-loyihalar haqida ma'lumotlar berilgan. Bu yo'nalishdagi eng so'nggi ilmiy yangiliklar va muvaffaqiyatli tajribalar yoritiladi. Masalan:

Qayta tiklanadigan energiya manbalari.

Chiqindilarni qayta ishlash texnologiyalari.

Suv tejash texnologiyalari.

Tadbirlar va ekologik faoliyat

www.eco.uz sayti orqali turli ekologik tadbirlar haqida ma'lumot olish va ularda ishtirok etish imkoniyati mavjud. Sayt turli aksiyalar, ko'ngillilar harakatlari va xalqaro ekologik forumlarni yoritadi.

“Toza muhit” aksiyalari-shahar va qishloqlarning atrof-muhitini tozalashga qaratilgan tadbirlar.

Ekologik forumlar va seminarlar-ilmiy va amaliy faoliyat yurituvchilar uchun muhokama maydoni.

Yoshlar ekologik harakati-yoshlarni ekologik faoliyatga jalb qilish va ularning g'oyalarini qo'llab-quvvatlash.

Multimedia va interaktiv vositalar www.eco.uz saytida turli multimedia vositalari, videodarslar va interaktiv treninglar mavjud. Bu bolalar va kattalar uchun ekologik bilimlarni vizual tarzda yetkazishda yordam beradi.

Videodarslar va hujjatli filmlar.

Fotogalereyalar va infografikalar.

Onlayn testlar va viktorinalar.

www.eco.uz sayti O'zbekistonda ekologik ta'lim va madaniyatni rivojlantirishda muhim ro'l o'ynaydi. U ekologik muammolar haqida bilimlarni oshirish, jamoatchilikni atrof-muhit muhofazasiga jalb qilish va yoshlarning ekologik savodxonligini oshirish uchun samarali axborot manbasidir. Sayt orqali jamoatchilik turli ekologik tadbirlarda ishtirok etish, yangi texnologiyalardan foydalanish va tabiatni asrashda o'z hissasini qo'shish imkoniyatiga ega bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligi [https://uznature.uz/uz\[4\]](https://uznature.uz/uz[4]). saytida ham ekologik masalalarga doir qiziqarli ma'lumotlar berib boriladi.

O'zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligi sayti-ekologik faoliyat va atrof-muhitni muhofaza qilishga oid barcha axborotlar taqdim etiladigan rasmiy internet resursdir. Bu sayt fuqarolarga ekologiya sohasidagi qonunchilik, davlat dasturlari, ekologik muammolar va ularning yechimlari, shuningdek, amaliy tadbirlar haqida to'liq ma'lumot beradi.

Umumiy xulosa o'rnida shuni ta'kidlash joizki, mamlakimizning har bir fuqarosi ekotizimning yaxshilanishiga munosib hissa qo'shish uchun ekologik qoidalarga qat'iy amal qilsagina, kelajak avlod uchun ulkan tabiiy ne'mat hadya eta olamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Vazirlar mahkamasining 2019-yil 27-maydagi O'zbekiston Respublikasida Ekologik ta'limning rivojlantirish KONSEPSIYASI.

2. Бобоёров Р. О., Бабаярова Г. Н. Мактабгача ёшдаги болаларга экологик таълим-тарбия бериш масалалари. Современное образование Узбекистан, 2015, 5. - Б. 71.

3. <https://sanitation.uz/oz/news/masadli-tashabbus-ekologik-666bcd7da2ad4e29f68a6135> - Maqsadli tashabbus: Ekologik madaniyat sari. Murojaat etilgan sana: 13.06.2024 й.

4. <https://uznature.uz/uz> - O'zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligi

5. У.Адамбаев, Э.Джораев. Экологик маданият ва уни шакллантириш. Academic Research in Educational Sciences. Volume 3 | Issue 2 | 2022. – Б. 133.

**ZAMONAVIY JAMIYATDA AYOLLARNING IQTISODIY MUNOSABATLARDA
ISHTIROKI VA O'ZLIKNI ANGLASHI**

Andijon davlat pedagogika instituti